

## De christenen in Turkije

### Korte samenvatting van het Kerkcafé op zondag 25 september 2016

Gast: dr. Gerrit Steunebrink interview: Hans Magdelijns.

Gerrit Steunebrink is oud-docent godsdienstfilosofie en filosofie der culturen aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Hij heeft zich veel bezig gehouden met de verhouding

- tussen moderniteit en godsdienst,
- tussen Europese cultuur en christendom,
- tussen de cultuur van het Midden Oosten en de islam en
- tussen islam en het christendom.

Hij heeft zich daarbij geconcentreerd op Turkije, omdat Turkije zich altijd heeft opgesteld als het land dat zijn eigen cultuur en godsdienst wilde verbinden met de westerse moderniteit. Ook de contacten met de Europese Unie wekten zijn belangstelling.



Op zeker moment werd hij door zijn Turkse vriend gevraagd met hem mee te gaan naar Turkije. Dat was een geweldige beleving. Hij kwam in een zeer gastvrij land, waar overal voor hem deuren open gingen. In 1994 kreeg hij zijn eerste taallessen en leerde uitstekend het Turks te spreken, te lezen en te schrijven.

Samen met het Filosofisch Departement in Turkije ontwikkelde hij conferenties. De eerste in 2003 in Nederland en de tweede in 2004 in Ankara. In 2013 is hij

gestopt met werken en kon hij in 2014 een cursus van 3 à 4 maanden in Istanbul geven. Sinds die tijd gaat hij ieder jaar naar Turkije om daar les te geven.

Op een vraag uit de zaal antwoordt hij dat hij niet voelt dat hij bedreigend voor Turkije is. Hem is wel duidelijk aangegeven dat hij in Turkije geen professor kan worden. Dat willen veel wetenschappers uit het Westen, maar deze zouden dan de plaats van Turkse docenten gaan innemen.

Christenen zijn vanaf heel vroeger al woonachtig in het Midden Oosten en konden daar op een prima wijze zich staande houden. Na de 1<sup>e</sup> wereldoorlog zijn de staten geconstrueerd en zijn toen de huidige grenzen door het Westen, maar met name door Engeland en Frankrijk, vastgesteld. Sinds die tijd zijn er voortdurend conflicten.

Hiervóór bestond het Ottomaanse Rijk, waarin christenen, joden en moslims met hun eigen regels binnen de moslim structuur konden leven. Maar onder sterke invloed van Rusland komt het accent steeds meer te liggen op het nationalisme, in plaats van op de religie. De Armeense genocide op de christenen was een reactie op het blijven volgen van hun eigen regels. Ook de westerse mogendheden hebben deze nationalistische gedachte sterk gestimuleerd.

Het conflict islam versus christenen is een gecompliceerd en ingewikkeld probleem. In eerste instantie trokken christenen uit het Midden Oosten naar West Europa op grond van arbeidsmigratie en niet op grond van de tegenstelling islam – christendom. De oorsprong van de moeilijkheden met de christenen ligt binnen de islamitische groepen zelf die elkaar bevechten.

*Heeft de christelijke cultuur in het Midden Oosten nog recht van bestaan?*

Christenen in het Midden Oosten zijn in de eerste plaats Arabieren. Dit geldt ook voor de aanhangers van de islam. Er bestond een Pan Arabische Unie, waar Egypte en Syrië toe behoorden. Daarbinnen werden de regels, bij voorbeeld de huwelijksregels, van christenen en moslims gerespecteerd. Christenen waren al in de middeleeuwen handelaars en behoorden tot de groep van rijke mensen. Dat wekte veelal de jaloezie op van de andere religies.

In het Westen kregen kapitalisme en individualisme de overhand. De reactie van de islam en het christendom was dezelfde: dit willen wij niet. Hoewel er tussen Serviërs, Grieken en Turken veel conflictstof ligt, zijn ze in de richting van het Westen samen één.

Cultureel liggen zij onderling veel dichter bij elkaar dan met het Westen, maar politiek verschillen ze onderling heel veel.

Het Christendom is al vrij vroeg een *etnische* christenheid geworden. De Armeniërs zijn trots op het feit dat zij de oorspronkelijke christenen zijn en zo was bij hen de christelijke kerk uitgeroepen tot staatskerk, al voor de invoering hiervan door Alexander de Grote.

De Turken hebben een hekel aan missionarissen die zieltjes aan het winnen zijn. Zij bieden elkaar ruimte. De Koerden zijn over het algemeen protestant geworden. Dat heeft echter nimmer echte familieproblemen gegeven.

In Turkije ligt dit allemaal wat makkelijker. Het islamitisch staatsrecht bestaat niet in Turkije. De grote problemen zijn eigenlijk gekomen vanaf de tijd dat de religies nationalistisch werden. Op dit moment zijn de Rooms Katholieke kerk en de Grieks Orthodoxe kerk met elkaar in gesprek om te komen tot vermindering van deze nationalistische invloed.

De invloed van Kemal Atatürk op Turkije is groot geweest. Als eerste president van de republiek Turkije kreeg hij met het aannemen van de grondwet in 1924 grote bevoegdheden. Hij kwam met radicale hervormingen waarbij de politieke en sociale hegemonie van de islam verdween en plaats maakte voor de nationalistische waarden van de republiek. In plaats van de vele milities te ontwapenen, vormde hij een eenheid en kwam hij vanuit de vele religieuze milities tot één leger en een islamitische eenheid in de strijd tegen het Westen.

Atatürk was een goed generaal, maar na 1924 een minder wijze ‘vader van Turkije’. Hij maakte van de kloosters musea en zette de religieuze tradities in het licht van zang en dans. De Aya Sophia werd van kerk omgevormd tot museum en weer later tot moskee. Maar niet alle Turken konden zich daarin vinden. Het klooster van Konja is museum geworden, maar wordt nog steeds door vele Turken bezocht vanuit hun religieuze behoefte.

De Armeense christenen zijn in 1989 gevlucht omdat de toestand daar niet meer houdbaar was. Ze zijn een hechte groep die trots is op zijn eigen taal, de taal van Jezus.

Nu bestaan er conflicten binnen de islam tussen de soennieten, sjiieten, alevieten, etc. Saddam Hoessein hing de soenitische ideologie aan, terwijl de familie Assad behoort tot de minderheid van de Alevieten. Maar hij bevecht wel de Soenitische groepering, met al 30.000 doden op zijn naam.

Erdoğan met de AKP partij deed het in het begin heel goed en dit werd in Turkije ook zo ervaren. De christenen hadden in dit begin veel hoop. Maar het begint er anders uit te zien. Turkije is nog steeds een seculier land. De wetgeving is niet aangepast. Er is een terugkeer van de islam in de publieke ruimte, een terugkeer van dat wat verdrongen. De islam moet worden bevrijd van het systeem van de staatscontrole en er moet weer een orthodoxe kerk zijn zonder deze controle. Heel veel moslims hebben hier genoeg van. De islam zou de sociale waarden weer moeten ontwikkelen. Deze staan momenteel ver achter bij de huidige economische ontwikkeling.

In Irak en Iran is de tegenstelling soennieten en sjiieten altijd groot geweest. In de begin periode zijn er oorlogen geweest, maar in het Ottomaanse Rijk konden al deze religies prima samenleven. Dat is u niet meer mogelijk, hoewel deze tegenstelling in Turkije veel minder is maar wel sluimerend aanwezig.

De heer Steunebrink wordt, als laatste vraag, gevraagd naar de toekomst van het Midden Oosten en met name Turkije. Een antwoord hierop te geven is erg moeilijk.

Het is duidelijk: optimistisch is hij niet. Om die omslag te bereiken zal er nog heel veel moeten gebeuren, of beter gezegd: moeten veranderen.

Verslag: Hans van Olst